

הסבר נוסף בראשונים שבשער ידוע יכול המוכר לקנותם וממילא זו מציאות כפי שיש לו שתובא להלן

ריבית ברכישה בתשלום מראש

מקור הדין (איסור 'פסיקה')

במשנה מובא איסור למכור בתשלום מראש עד שיתפרסם מחיר המוצר לזמן הלקיחה

1. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עב עמוד ב

משנה. אין פוסקין על הפירות או משלמים תשלום מוקדם על פירות עד שיצא השער, יצא השער – פוסקין בשער הידוע שיצא, ואף על פי שאין לזה יש לזה.

הרי"ף מסביר טעם האיסור שחז"ל גזרו בתשלום מראש מחשש לעליית מחיר המוצר וממילא הפער יחשב כריבית

2. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף עב עמוד ב

כתב הרי"ף בתשובה... אסור לתת מעות על פירות חדשים בשער קצוב לפי שעתיד לצאת השער ביוקר יותר מזה ויהיה מה שלקח אותו בזול מפני קדימת המעות והוא אסור.

אדם ששילם מראש ועלה מחיר המוצר עד האספקה ישלם לפי המחיר החדש.

3. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעה סעיף ח

מקח שנעשה באיסור, כגון שהוסיף במקח משום אגר נטר וכיוצא בזה, המקח קיים בענין שלא יהא בו רבית. ש"ך: ויתן כשער של היתר.

סיכום להלכה איסור פסיקה והיתר יש לו

- אסרו חכמים למכור בתשלום מראש כיון שחששו שיתייקר מחיר המוצר ונמצא מקבל שווי גדול יותר ממה ששילם. ולכן עוברים מדרבנן כבר במכירה ואפילו לא עלה המחיר.
- כשדרך המסחר היא בתשלום מראש כמקובל בהזמנות באינטרנט, או במנוי תקופתי, מותר. (ברית פנחס. ח נג, נד)
- כשהמוכר מסכים לקבל באותו מחיר תשלום ביום האספקה או בצ'ק דחוי. מותר גם לשלם מראש במזומן (שם).
- קנה באיסור והתייקר יספק לו המוכר את המוצר על פי המחיר ביום האספקה (כלומר בכמות מופחתת או בתוספת מחיר).

היתר במוצרים בשער ידוע

הגמרא מסבירה שמתוך לפסוק בשער ידוע כיון שהקונה יכל לקנות בשער הזה כעת בכל מקום ולא היה נפסד, ממילא אין לו רווח ממה שיקבל את המוצר מאוחר יותר אמילו אם שערו יעלה

4. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סג עמוד ב

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: מאי טעמא אמרו רבנן פוסקין על שער שבשוק ואף על פי שאין לו – דאמר ליה: שקילא טיבותיך ושדייא אחיזרי, מאי אהנית לי? אי הווי לי זוזי בידי כלומר לא הייתי נוהג לך את כספי הווי מזבנינא הייתי בעצמי קונה בהיני ובשילי בזולא כמו שאתה המוכר בעצם עושה.

אמר ליה אביי לרב יוסף: אלא מעתה מותר ללות סאה בסאה משום דמצי אמר ליה: שקילא טיבותיך ושדייא אחיזרי, דאמר ליה: חטי דקדחי באכלבאי! בתמיה, וכי אם נתחתי חטים שלי בזולא כלום הווי גשמים יורדים עליהן, שיהו זממות בהן אמחים להתקלקל – אמר ליה: התם – הלואה, הכא – זביני.

5. רש"י מסכת בבא מציעא דף ס עמוד ב

וכן השער – כך היו נמכרין בעיר, והותר לו לתת מעות עכשיו, על מנת ליתן לו זה חטין כל ימות השנה בדמים הללו, כשיעור מעותיו, ואף על פי שעכשיו אין לו חטין, דתנן בפירקין/בבא מציעא/ (עב, ב): יצא השער – פוסקין, ואף על פי שאין לזה יש לזה, ויכול המוכר הלז לקנותם עתה במעות הללו.

הגדרת יצא השער

(מקורות הובאו בהרחבה בשיעורים 1 ו 2)

- א. קביעות – מחיר שלא משתנה לאורך זמן – לשו"ע כמה חודשים ולרמ"א כמה ימים.
 - ב. זהות – שנמכר באותו מחיר בחנויות שונות.
 - ג. זמינות – שניתן להשגה בקלות.
- ולמעשה מציאות זו קיימת רק למוצרים בפיקוח ומוצרים בודדים אחרים.

סיכום להלכה מוצרים בשער ידוע

- מוצרים ששערם ידוע, מותר לרכוש בתשלום מראש על פי מחירם הידוע בלבד אך אסור להזיל במחירם.
- לכתחילה צריכים הקונה והמוכר לדעת שיש מחיר ידוע ועקב כך נעשית עסקה בתשלום מראש.
- ברכישה לפי 'שער ידוע' מותר להתנות שאם יזולו יקבל לפי השער המזול בשעת האספקה (שו"ע קעה ז) כיון שאז הכסף כפקדון אצל המוכר והעסקה נגמרת בזמן האספקה.
- הקונה (שהוא המלווה) צריך לקבל עליו כל הפסד שיש למוכר כתוצאה מהקניה בזול ובכלל זה אם מקובל עמלות קניה או פחת (קלקול) בשווי הסחורה אם קיימת עד האספקה (שו"ע קעה ה) שהרי יסוד היתר הוא שהקונה יכול לקנות עכשיו במקום אחר ושם היה משלם עמלות מקובלות וכן היה סופג את הפחת לאורך זמן.
- מטעם זו אם הקונה עומד על כך שאינו רוצה לקבל את הסחורה יש להחמיר שלא לשם מראש (ברית פנחס ח לו)
- לא ניתן לשלם מראש בהיתר של 'יצא השער' במחילת חוב למוכר אלא רק בכסף שבידו כיון שאינו יכול לרכוש בחוב במקום אחר (שו"ע שם א).

היתר 'יש לו' – תשלום מראש בהנחה

הגמרא מתירה לתת הנחת מזומן במציאות שהמוצר קיים למוכר ויכול לתת ללוקח עכשיו

6. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סג עמוד ב

. ואמר רב נחמן: האי מאן דיהיב זוזי לקיראה שילם מראש למוכר שעוה וקא אזלי ארבע ארבע חלות עשוה בזוזא, ואמר ליה יהיבנא לך חמש חמש לזמן פלוני, והקדים לו המעות עכשיו איתנהו גביה אס זידו, אכל אינס צניח, או אכל המפתח והוא לחוק למעות – שרי, דהוי ליה הלויני עד שיבא בני דתנן במתניתין/בבא מציעא/ (עב, א) דמותא – שרי, ליתנהו גביה – אסור.

- פשיטא! – לא צריכא דאית ליה אשראי במתא המוכר הזה אף הוא נתן מעות, ופסק עם אחים על עשוה. מהו דתימא: כיון דאית ליה אשראי במתא – כעד

היתר במוצרים שאין להם שאר ידוע

התוספות מעמיד את דברי הגמרא לאסור למכור בזול אלא אם יש לו' בכך שהמחיר ידוע

11. תוספות מסכת בבא מציעא דף סג עמוד ב

וא"ת אמאי אסור לפסוק חמשה בזוזא מאי שנא מטרשא דרב נחמן גופיה אמר לקמן (דף סה.) טרשא שרי למכור סחורה בהמתנה ביותר מדמיה ובלבד שלא יפרש לו אם מעכשיו בפחות? (וכאן הרי מפרש מחיר להקדמת המעות ומותר כשיש לו) וי"ל כיון דאזלי הכא ד' בזוזא הוי כאילו פירש אם מעכשיו בפחות ואם לזמן פלוני ביותר

הב"י לומד מכך שאם אין שומה ידועה למוצר מותר למכור בזול בכל אופן

12. בית יוסף יורה דעה סימן קעג אות ז ד"ה וכשמ שאסור

ומשמע מדבריהם שאם הוא דבר שאין שומתו ידועה אף על פי שאין לו מותר להקדים לו מעות כדי לקנות ממנו בזול דומיא דטרשא דרב נחמן הנזכרת בראש סימן זה.

וכן פוסק הרמ"א שבמוצרים שאין מחירם ידוע מותר למכור בזול כל שלא מפרש ואפילו איז לו

13. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעג סעיף ז

הגה:... וכל זה בדבר ששומתו ידוע, אבל אם אין שומתו ידוע, אפילו אין לו, שרי. (ב"י בשם תוספות ורא"ש), ובלבד בסתם, אבל לא במפרש.

הט"ז מתקשה ביותר בדברי הב"י והרמ"א שהרי מוכח במשנה בפירוש שההיתר הוא דווקא כשיש לו שער קבוע. ובגמרא דווקא כשיש לו את הסחורה. ונמצא פוסק באיסור וכן בפועל עשוי להיות ריבית באספקה.

14. ט"ז יורה דעה סימן קעג ס"ק יב

ואשתומם כשעה חדא על הנהו תרי אריותא דבי עלאי על פסק זה חדא דהיאך יעלה על דעתנו להתירו לפסוק על שום דבר בעולם באין לו ולא יצא השער דמאי שנא ממתניתין אין פוסקין על פירות עד שיצא השער והכי נמי אפילו בדבר שאין שומתו ידועה כפרה וטלית היאך נתירם הא אפשר לבא לידי רבית גמור שזה קיבל זהב אחד להעמיד לו פרה לזמן פלוני ובהגיע זמן ההוא יתייקר ויצטרך ליתן שני זהובים הרי זה נשך גמור שאנו רואין שמשלם בעד זהב אחד שנים

הבאר הגולה מסביר שמדובר שלא סכמו על פרה או טלית מסויימת ובאופן כזה יכול לספק תמיד גם בעתיד יחידה שמתאימה למחיר ששילם ולכן לא גזרו בזה מלכתחילה

15. באר הגולה יורה דעה סימן קעג ס"ק יח

ונלענ"ד דהטעם דכיון דנותן לו סתם אפרה וטלית ואין שומתן ידוע לא בשעה שמקבל המעות ולא בשעה שמחזירים ולא שייך בהם לומר יצא השער לא גזרו בזה חכמים דלא מחזי כרבית כיון שיכול ליתן לו איזה פרה שירצה שתהיה פחותה בשווי הדמים וכן בטלית:

סיכום מוצרים שאין להם מחיר ושומה ידועים

א. מוצרים שאין להם מחיר ידוע כלל ולא יהיה גם בעת האספקה, מותר למכור מתשלום מראש. וכן מותר למכור בהנחת מזומן בשתי תנאים:

- שלא יפרש מחיר לתשלום מראש ומחיר לתשלום באספקה.
- שלא יזיל את המחיר באופן שיהיה ניכר שההזלה היא מצד

הקדמת התשלום (כדין המתנת מעות. קונטרס הסמ"ע יט. רל"ה יז ט)

שיבא בני או עד שאמצא מפתח דמי, קא משמע לן: כיון דמחסרי גוביינא כמאן דליתנהו דמי. כלומר החידוש הוא שאפילו חייבים לו שעווה נחשב כמי שאין לו.

הריב"ש מסביר שלמעשה מדין תורה כשיש לו את הסחורה כאילו קנה אותה מיד הקונה במעות וממילא זמן הקניין והתשלום זהה ולא שייך בזה ריבית ואין הקדמת מעות.

7. שו"ת הריב"ש סימן שו

וטעמא דכיון דמעות קונות מן התורה ואם חוזר בו מקבל מי שפרע הרי זה לענין רבית כאלו קנאם קנין גמור מעתה כיון דאין אסור רבית במכירת פירות אלא מדרבנן והלכך אין כאן הקדמה.

וכן פסק השו"ע להתיר תשלום במזומן כאשר יש למוכר את כל כמות המכירה

8. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעה סעיף ד

אם היה למוכר מאותו המין, אעפ"י שעדיין לא נגמרה מלאכתו, מותר לפסוק עליו עד כדי השיעור שיש לו, אף על פי שעדיין לא יצא השער. והוא שלא יהא מחוסר אלא מלאכה אחת או שתיים, אבל אם מחוסר שלשה מלאכות, אסור.

והגם שבדין סאה בסאה הותר להלוות הרבה על סמך מעט שיש ללווה, במכר הדין שונה וחייב את כל הכמות.

9. ט"ז יורה דעה סימן קעה ס"ק ה

(ה) עד כדי השיעור. ולא סגי כאן אם יש לו מעט מאותו מין כיון שמכר הוא. דדוקא בהלוואת סאה בסאה הקילו בזה וכמ"ש בס"ק ע"ג סעיף ו' דלא כדעת רמ"א שם וכן מוכח גם כאן: (ושם הסביר הגר"א שסאס בסאה אסור במין אחר אפילו יש לו, והוא הדין כסף במוצר)

ובאופן זה מותר גם להזויל במחיר הסחורה ממחירה היום, אם לא מפרש שסיבת ההזולה היא הקדמת המעות.

10. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעג סעיף ז

אם קונה דבר ששוה י"ב ב' בשביל שמקדים המעות, אם ישנם ברשות מוכר אלא (כלומר אפילו) שאינו מצוי לו עד שיבא בנו או עד שימצא המפתח, מותר. ואם אינו ברשותו, אסור אפילו יש לו מאותו דבר הקפה ביד אחרים.

הגה: ונאמן המוכר לומר שיש לו (הגהות מרדכי ריש איזהו נשך).

וכל זה לא שרי אלא בסתם, אבל אם מפרש לומר: אם תתן לי עכשיו אתן לך ב', ואם לאו זמן ב"ב, אסור. (טור בשם הר"ר ישעיה).

סיכום להלכה איסור פסיקה והיתר יש לו

- א. אם יש למוכר את כל כמות הסחורה בידו, מותר למכור בתשלום מראש. וכן מותר להזויל ממחירו הידוע, ואפילו הזולה נכרת (ברית פנחס טו) ובתנאי שלא אומר בפירוש שמוזיל על התשלום מראש (רמא קעג ז).
- ב. לכתחילה צריך המוכר לומר לקונה שיש לו מהמוצר על מנת לגבות תשלום מראש. ונאמן באמירתו כל שלא הורע חזקתו.
- ג. כשיש לו סחורה יכול המוכר למכור כנגדה במלוואה שוב לאנשים שונים בתשלום מראש או להשתמש בה לאחר המכירה (ש"ך קעה א).
- ד. סחורה שחייבים לו, לא נחשבת בידו.

דרכים לתת תשלום מראש

- א. **דמי קדימה** - מותר לשלם דמי קדימה מקובלים, כיון שאין דרך להזיל עבורם.
- ב. **תנאי על התייקרות** - מותר לשלם מראש אם מתנים שאם יתייקר המחיר עד האספקה יוסיף לו כמחיר החדש.
- ג. **תשלום ליתרת זכות** - מותר לשלם מראש באופן שאינו מתייחס לרכישה מסויימת כגון להעביר כסף ליתרת זכות בחשבון במכולת על מנת שילדים יוכלו לבוא ולרכוש שם.
- ד. **צ'ק דחוי** - מותר לשלם מראש בצ'ק דחוי לזמן המוערך של האספקה.
- ה. **היתר עסקא** - מותר לשלם מראש בכפוף להיתר עסקא.

דוגמאות

- א. ירחון שניתן לשלם תשלום שנתי מראש בהזולה או תשלום חודשי לשנה במחיר גבוה, אסור לרכשו בתשלום מראש כיון שאין למוכר את כל העיתונים בזמן התשלום (ר"ה שכנ בשם האול"צ והגר"ש"א)
- ב. אמנם אם בתשלום מראש יש התחייבות לרכוש כמות גדולה יותר שאין בתשלום החודשי, מותר. שאז ההנחה מיוחסת לכמות. ולכן מותר לרכוש כרטיסיה לבריכה בתשלום מוזל (ברית פנחס ט כז).
- ג. הזמין ארון בתכנון פרטי, מותר לשלם מראש בהזולה אם לא מפרש כיון שאין לארון כזה מחיר ידוע. אמנם לא בהנחה ניכרת (ברית פנחס עמ' קנב כתב 20%) והוא הדין שמלה או וילונות בעיצוב מיוחד.
- ד. הזמנה מראש בהנחה שניתנת גם למי שישלם בצ'ק דחוי מותרת. כיון שניכר שזמן התשלום אינו תנאי בהנחה.
- ה. אם דרך הרכישה היא לעולם בתשלום מראש, כמקובל בשיריון מקומות לטיסה, מותר להזמין מראש (ברית פנחס שם כט)
- ו. תשלומים שנעשים מכח חוק ללא קשר לקבלת תמורה, כגון ארנונה. מותר להזיל בתשלום מראש (ברית פנחס שם לג)
- ז.